

Schimbări în structura ocupațională și de venituri. România în context est-european

Valér Veres

Universitatea „Babeș-Bolyai”, Cluj-Napoca

Studiul analizează transformarea structurii economiei și a pieței forței de muncă din România în perioada de tranziție, în contextul transformărilor din Europa Centrală și de Est, pornind de la ideea că în România, paralel cu trecerea de la economia planificată la economia de piață, s-au produs transformări structurale ale forței de muncă, în special trecerea din industrie spre domeniul serviciilor, dar și în sectorul primar, acest din urmă efect fiind unul specific tranziției românești. Pe baza analizelor empirice se observă că stratificarea ocupațională și distribuția populației active, în funcție de sectoarele economiei naționale, reflectă tranziția la economia de piață, iar în procesul de integrare a României în Uniunea Europeană, creșterea veniturilor este mai rapidă decât în țările vecine nou integrate, însă și inegalitățile de venituri devin mai accentuate.

Sursele empirice ale cercetării reprezintă datele statistice oficiale ale INS din România și din alte țări și rezultatele recensămintelor din anii 1992 și 2002.

Recensământul din 2002 oferă o privire de ansamblu despre structura ocupațională a societății. Cu toate că au existat cercetări cu privire la o structură ocupațională sau unele aspecte ale stratificării sociale, recensământul este cel mai potrivit mijloc pentru a surprinde anumite stări, tendințe și procese privind structura socială din România.

Transformarea structurii economiei și a pieței forței de muncă din România, în ultimul deceniu al secolului XX, respectiv la cumpăna dintre milenii, se caracterizează prin două trăsături principale. Pe de o parte, la fel ca în alte țări est-europene,

paralel cu trecerea de la economia planificată la economia de piață, a scăzut numărul angajaților din industrie și a crescut numărul celor care lucrează în domeniul serviciilor. Kolosi (2000, 77) arată că în Ungaria, ponderea celor care lucrează în cadrul unor firme cu capital de stat a scăzut de la 60 la sută, în anul 1992, la 40,1 la sută, în 1996. Pe de altă parte, faptul că în România, în prima jumătate a anilor 1990, ritmul privatizării a fost mai lent, respectiv mediul întreprinzător și volumul investițiilor directe au rămas în urma celor din grupul țărilor de la Visegrád, pot fi interpretate ca o situație aparte. Ca

urmare, ritmul dezvoltării sectorului de servicii este mai lent, iar acest sector teoretic ar fi putut crea un număr potrivit de noi locuri de muncă pentru cei proveniți din industria aflată în proces de restructurare și de reducere, deși trecerea de la un sector la altul nu este atât de univocă. Pentru a evita șomajul, o mare parte a persoanelor și-au căutat de lucru în agricultură, preponderent pe proprietățile moștenite și redobândite. Majoritatea acestor persoane au avut părinți agricultori. Astfel, a avut loc un „proces de extindere a sectorului primar” deloc caracteristic procesului de

modernizare. Acest fenomen a fost subliniat și de către Cărțână, (2000, 122). Creșterea șomajului a creat tensiuni sociale considerabile. Ca urmare, s-a creat un cerc vicios : tensiunile curente au stânenit privatizarea, iar în lipsa acesteia, sectorul economic competitiv s-a dezvoltat mai lent. Între anii 1991 și 1996, o parte importantă a muncitorilor din industrie au fost pensionați înainte de vârsta legală printr-o hotărâre a guvernului, astfel, în anul 2002 numărul pensionarilor a depășit numărul angajaților în România. Populația activă a scăzut la circa 40 la sută, iar în mediul rural această proporție este și mai mică (38,5%).

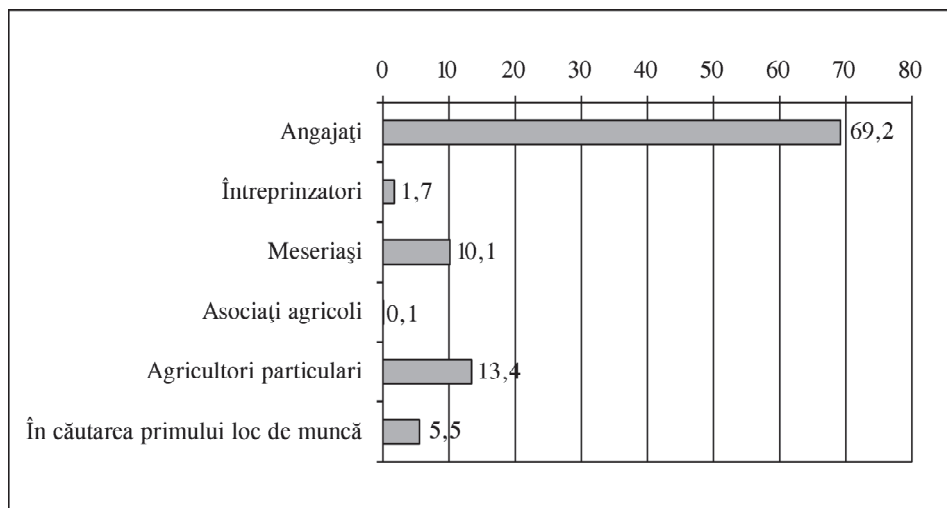
Tabelul 1. Rata de activitate în România conform recensământului din 2002

	Categorii	Total	Urban	Rural
Populația totală	Total	40,8	42,9	38,5
	Bărbați	47,7	47,7	47,7
	Femei	34,3	38,5	29,5
15 ani sau mai mult	Total	49,6	51,1	47,8
	Bărbați	58,5	57,4	59,7
	Femei	41,2	45,4	36,3
Populația de vârstă activă	Total	58,2	58,1	58,4
	Bărbați	67	63,9	70,8
	Femei	49,6	52,7	45,3

Cu ocazia recensământului din 2002, au fost considerate apte de muncă (active) persoanele cu vârsta cuprinsă între 15 și 64 de ani, cu excepția pensionarilor și a altor categorii inactice. Casnicele au fost, de asemenea, incluse în categoria inactivilor, însă o parte dintre acestea pot fi „casnice cu forța/de nevoie”, care ar trebui incluse în categoria șomerilor. Ponderea bărbaților activi este mai mare decât cea a femeilor active, ceea ce se explică prin vârsta de pensionare mai scăzută. Asemănător,

ponderea persoanelor active este mai mare la oraș decât la sat, deoarece structura de vârstă a populației rurale este mai îmbătrânită decât cea a populației urbane.

Aproape 70 la sută din populația activă lucrează ca angajați, o zecime sunt mici meseriași independenți, 13 la sută agricultori particulari, alte 1,7 la sută întreprinzători, respectiv 0,1 la sută lucrători în colective agricole. 5,5 la sută din populația activă sunt absolvenți relativ recenți aflați în căutarea primului loc de muncă.

Graficul 1. Distribuția populației active în funcție de principalele categorii de ocupații, procente, 2002

Rezultatele sunt oarecum surprinzătoare, în sensul că „doar” 13,5 la sută din populația activă reprezintă lucrători agricoli (particulari sau membri asociați), pondere mai mare decât în cazul țărilor din UE, unde numărul lor este de sub 10 la sută, însă ponderea este mai scăzută decât în statisticile din anii precedenți, unde figura un procent de 27 la sută. Se observă că s-a format o clasă nouă de întreprinzători care reprezintă 1,7 la sută a populației active, o parte lucrând ca mici meseriași independenți sau furnizori. Toate acestea formează straturile specifice ale pieței mai mult sau mai puțin dezvoltate. Eyal, Szelenyi și Townsley (2001, 157) demonstrează că în Europa Centrală se poate vorbi de formarea așa-numitului capitalism managerial, adică economia de piață s-a constituit

fără să fi existat o clasă de întreprinzători. La fel s-a întâmplat și în România, însă la începutul anilor '90 nu a lipsit doar stratul întreprinzătorilor, ci și economia de piață funcțională. Cu toate acestea, sectorul privat a devenit dominant, ceea ce se poate demonstra prin compoziția PIB-ului, produs ale cărui două treimi proveneau deja din sectorul privat în anul 2002 (vezi Veres, 2003b, 90).

Inactivii reprezintă 59,2 la sută din populația totală, adică 12 829 143 de persoane. Majoritatea acestora, adică 5 074 796 de persoane, sunt pensionari, 3 768 547 studiază, 1 647 413 sunt casnici (preponderent femei), iar 1 884 102 sunt întreținuți (copii de vârstă preșcolară, persoane în vârstă fără pensie), mai departe, 454 285 au altă situație (de exemplu, se află în întreținerea statului).

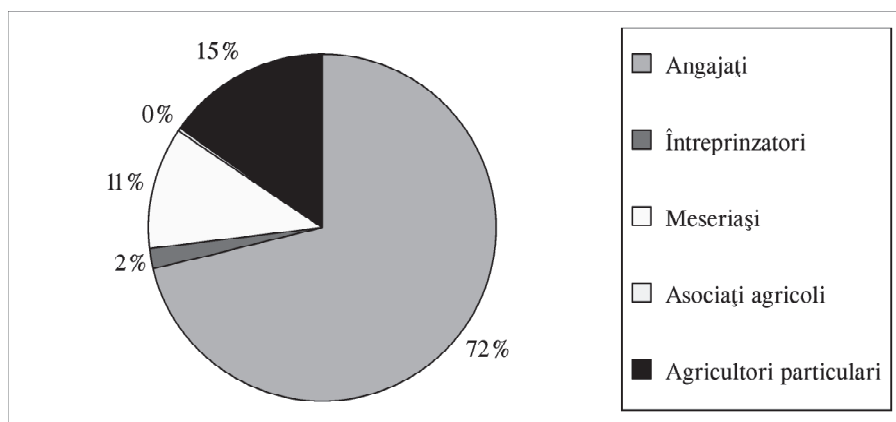
Tabelul 2. Compoziția populației inative în numere și procente

Inactivi	Elevi	Pensionari	Casnici	Întreținuți	Altă situație	Total
Număr	3 768 547	5 074 796	1 647 413	1 884 102	454 285	12 829 143
Procent	29,4	39,6	12,8	14,7	3,5	100

Creșterea ponderii populației inactive poate fi explicată prin două cauze. După cum am amintit, ca soluție indirectă la scăderea șomajului, în prima jumătate a anilor '90, cei care aveau 30 de ani în câmpul muncii s-au putut pensiona înainte de vârsta legală de pensionare, iar includerea casnicilor în această categorie este discutabilă. Cea de-a doua cauză este îmbătrânirea populației, în urma scăderii intenției de a avea copii și, în consecință, a natalității, care a devenit mai pronunțată după 1991 cu toate că și în deceniile

anterioare a avut loc o scădere pe termen mai lung a fertilității, respectiv populația de vârstă activă a emigrat într-o proporție relativ mare.

Din diferența de un milion de persoane din populația activă și ocupată, 620 956 sunt șomeri sau persoane care nu lucrează din alte motive (eventual, o parte dintre ei lucrează în economia neagră sau gri), alte 384 541 de persoane sunt acelea care caută pentru prima dată un loc de muncă, iar celelalte 21 033 de persoane se împart între celelalte categorii de inactivi.

Graficul 2. Distribuția populației active în funcție de categorii principale

În ceea ce privește structura ocupațională, există diferențe semnificative în funcție de tipuri de localități. Dacă în cazul orașelor este mai mare ponderea angajaților, iar ponderea celor din agricultură este de numai 0,9 la sută. În mediul rural însă, 32,4 la sută din populația ocupată sunt agricultori, iar din analiza în funcție de sectoare reiese că și în celelalte categorii există lucrători agricoli (populația ocupată în agricultură).

Ratele de ocupare, de activitate economică sunt foarte scăzute în România, neatîngând separat valoarea de 50 la sută nici în funcție de distribuția pe sexe, nici în funcție de cea pe tipuri de localități.

Analizând ratele de activitate, ale populației ocupate și cele de șomaj pe sexe și tipuri de localități, între 1992-2002, se poate constata că atât ratele de activitate, cât și cele de ocupare au scăzut în medie cu 5 la sută, ceea ce înseamnă că scade numărul celor care contribuie la produsul intern brut. În 2002, în mediul urban, ponderea populației active a fost de 42,8 la sută, iar în mediul rural de 38,3 la sută, procent ce poate fi explicat și prin îmbătrânirea populației rurale. Analiza pe sexe relevă scăderea semnificativă a ratelor de activitate la femei. Rotunjind, în 2002, 47 la sută dintre bărbați și 34 la sută dintre femei sunt activi, față de aproape

jumătate dintre bărbați și 40 la sută dintre femei, câți au fost activi în 1992. A crescut și rata șomajului de la 8,3 la sută la aproape 10 la sută, ceea ce în numere absolute nu reprezintă o creștere considerabilă, însă dat fiind faptul că numărul celor care sunt activi, din punct de vedere economic, este mai mic, valoarea ratei

șomajului este mai ridicată. Conform rezultatelor ultimului recensământ, rata șomajului în mediul urban a fost cu circa 15 la sută mai ridicată decât în mediul rural, ceea ce în 1992 era încă invers. Între timp, mare parte a șomerilor din mediul rural a fost absorbită de categoria „agricultorilor particulari” sau au ieșit la pensie.

Tabelul 3. Rate de activitate, de ocupare și de șomaj în România, în 1992 și 2002

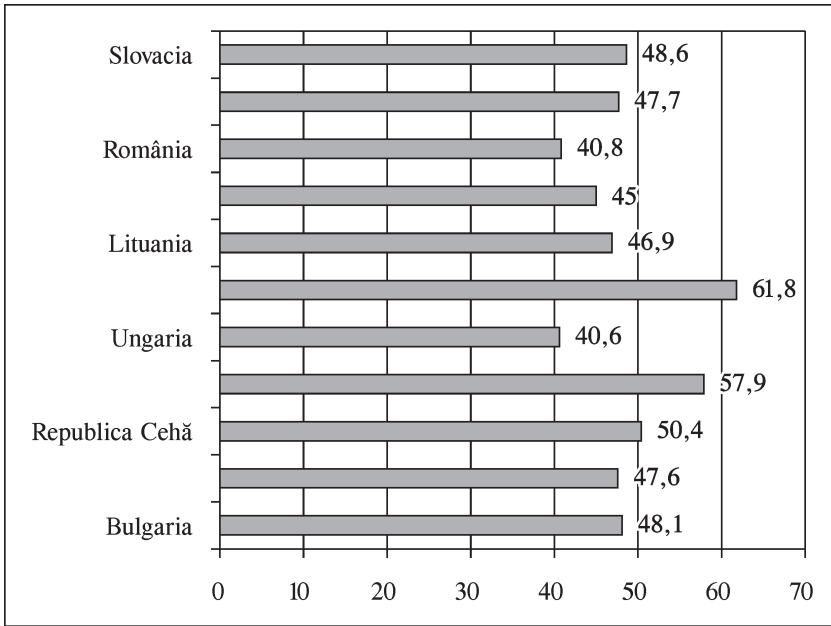
2002		Rata de activitate	Rata de ocupare	Rata șomajului
Total	Total	40,7	36,7	9,8
	Urban	42,8	38,3	10,4
	Rural	38,3	34,9	8,9
Bărbați	Total	47,5	42,1	11,3
	Urban	47,6	41,8	12,1
	Rural	47,5	42,5	10,5
Femei	Total	34,1	31,5	7,7
	Urban	38,4	35,1	8,5
	Rural	29,3	27,4	6,3
1992				
Total	Total	45,9	42,1	8,3
	Urban	47,2	43,7	7,4
	Rural	44,3	40,2	9,3
Bărbați	Total	51,6	47,2	8,6
	Urban	51,8	48,1	7,2
	Rural	51,3	46	10,3
Femei	Total	40,4	37,2	7,8
	Urban	42,7	39,4	7,7
	Rural	37,5	34,5	8

Sursă: www.insse.ro

Analizând aceste date se ivește întrebarea: dacă această rată foarte scăzută a populației active, respectiv a populației ocupate, este specifică României sau nu. Încercând să răspundem la întrebare, am comparat datele de activitate din România, cu datele țărilor care au aderat la UE.

După cum reiese din datele graficului 3, în cazul Ungariei, 40,6 la sută din 10,2 milioane de locuitori sunt activi, ceea

ce corespunde aproape perfect ponderii din România. Se poate observa însă, că ponderea populației active în celelalte țări este pretutindeni mai ridicată, dar cu excepția celor două Țări Baltice, Estonia și Lituania, niciăieri nu atinge 50 la sută. Afirmția lui Róbert Péter, cu privire la rata de activitate din Ungaria este importantă: „acea stare, pe care o înregistrăm, se datorează doar în parte schimbării de regim, în parte

Graficul 3. Ponderea populației active în țările candidate la UE, 2002 (CANSTAT 1/2003)

datorându-se unor factori, mecanisme sau situații individuale care sunt încă determinate de condițiile economice și sociale socialiste” (Róbert 2000, 126). Autorul arată mai departe că piața forței de muncă s-a restrâns considerabil în mai multe țări est-europene, numărul „statuturilor goale”, inferioare scăzând semnificativ. În Ungaria, bărbații au fost marginalizați în mai mare măsură. Paralel, a crescut și numărul inactivilor, inclusiv a pensionarilor, în modul cel mai spectaculos în Polonia în 1990 față de perioada anterioară (pe

lângă România), iar în Ungaria în măsura cea mai nesemnificativă, deoarece, datorită îmbătrânirii populației, acolo fenomenul a început mai repede (*idem* 2000, 126-127).

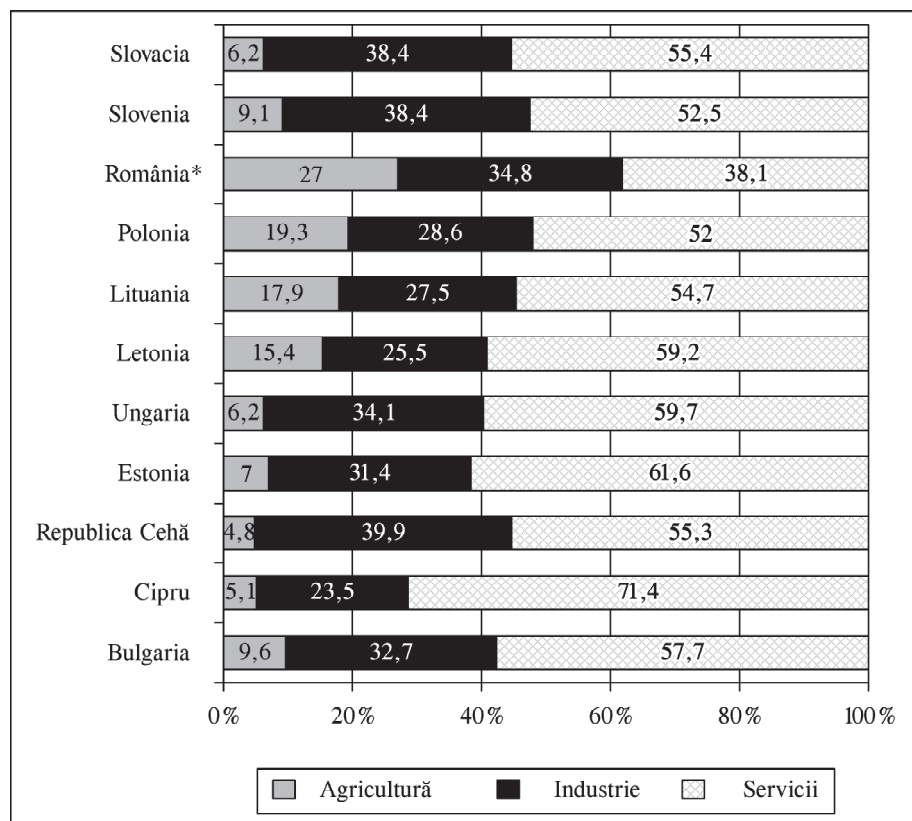
O altă trăsătură a structurii ocupaționale din România este că ponderea agricultorilor particulari cu venituri mici depășește cu mult ponderea lucrătorilor din agricultură din alte țări est-europene. În vederea unei analize mai temeinice a acestei trăsături, în cele ce urmează vom analiza distribuția populației curent active, în funcție de sectoarele economiei naționale.

Tabelul 4. Distribuția populației curent active în funcție de ramuri ale economiei naționale în România, 2002

Ramuri ale economiei naționale	Cifre absolute	Procente
Agricultură, silvicultură, vânătoare	2 270 066	25,6
Piscicultură	6 298	0,1
Industria extractivă	165 525	1,9
Industria prelucrătoare	2 042 946	23,1
Energie electrică și termică, gaze și apă	195 892	2,2
Construcții	525 241	5,9
Comerț și reparații-service	888 343	10,0
Hoteluri și restaurante	137 001	1,5
Transport și depozitare	445 650	5,0
Intermedieri financiare, bănci	82 496	0,9
Tranzacții imobiliare, închirieri	220 209	2,5
Administrație publică și apărare asigurări sociale din sistemul public	486 995	5,5
Învățământ	405 804	4,6
Sănătate și asistență socială	354 643	4,0
Alte activități de servicii colective	189 231	2,1
Activități ale persoanelor angajate în gospodării personale	26 713	0,3
Activități ale organismelor extrateritoriale	981	0,0
Activitate nedeclarată	23 256	0,3
Șomeri în căutarea primului loc de muncă	384 541	4,3
Total populație activă	8 851 831	100

Mai mult de un sfert din populația activă lucrează în agricultură, urmat de industria de prelucrare, mai apoi de activitățile de comerț și de întreținere. Ponderea lucrătorilor din domeniul serviciilor este de 36,6 la sută, depășind ponderea separată a lucrătorilor din industrie și din agricultură, însă fiind cu mult sub jumătatea populației active. Este important a se indica acest fapt, deoarece, în celelalte țări care au aderat la UE sau care sunt în proces de tratative în vederea aderării, după cum demonstrează și tabelul de mai jos, lucrătorii din domeniul serviciilor reprezintă mai mult de jumătate din populația încadrată în muncă.

Structura economiei românești poate fi considerată „anacronică” în comparație cu celelalte țări care doresc să adere la UE, dacă luăm în considerare că obiectivul tranziției din România este *exact* structura economico-socială de tip vest-european (iar în interpretarea mea, aderarea la UE presupune acest lucru). Ponderea lucrătorilor din industrie este medie, dar ponderea celor care lucrează în agricultură, silvicultură, respectiv în domeniul pescuitului este considerabil mai mare față de celelalte țări. În cazul multor țări, cum ar fi de exemplu, Ungaria, Cehia sau Estonia, doar 4-6 la sută dintre persoanele încadrate în muncă sunt angajate în agricultură. În

* Pentru România sunt calculate pe baza datelor recensământului din 2002.

Graficul 4. Distribuția populației ocupate în funcție de sectoare economice în 2002, Europa Centrală (CANSTAT, 1/2003)

Ungaria, ca urmare a procesului de „decolectivizare”, care s-a accelerat în 1993, și a legii privind despăgubirile, gospodăriile familiale întemeiate pe terenurile agricole redobândite, nu au sporit în mod considerabil numărul lucrătorilor din agricultură. Dimpotrivă, desființarea cooperativelor agricole au scăzut numărul lucrătorilor din acest sector: în 1993, populația din agricultură a scăzut cu 40 la sută (Harcza, Kovách, Szelényi, 1994, 39).

Principala virtute a recensământului este că face posibilă analiza populației

active în funcție de grupe de ocupație. Datele corespunzătoare sunt foarte valoroase și datorită faptului că în România nu s-au efectuat de decenii cercetări mari, pe eșantioane de mai multe mii de persoane, cu privire la stratificarea socială, mobilitatea și situația economico-socială a populației. Ca urmare, sporește valoarea datelor recensământului care însă pot fi folosite doar pentru a ne informa exact cu privire la compoziția populației, nu și în vederea dezvoltării unor corelații sau efectuarea unor analize multivariate.

În rezultatele recensământului din 2002, clasificarea ocupațiilor a fost publicată pe baza sistemului COR (Clasificarea Ocupațiilor din România), creat prin Hotărârea Guvernului 575/1992. În crearea COR s-au luat în considerare mai multe puncte de vedere, dintre care cel mai important este ISCO, clasificarea internațională ONU și recomandarea EGG, mai departe, descrierea ocupațiilor din recensământul din anul 2002, dicționarul belgian al ocupațiilor, respectiv denumirea ocupațiilor și funcțiilor din legislația românească în vigoare. La fel ca ISCO88, COR este compusă din 10 grupuri principale de ocupații, care sunt compuse din 27 de grupe

componente. În detalierea acestora există deja diferențe mai importante: COR conține 125, iar ISCO 111 subcategorii. În spatele alcătuirii categoriilor principale de ocupații s-au aflat două considerente principale, unul dintre ele fiind nivelul de școlarizare. În cazul grupei principale a legiuitorilor și conducătorilor, respectiv a forțelor armate, caracterul muncii a fost criteriul determinant (Dumitru, 1995, 19-28). În cele ce urmează, vom analiza doar distribuția populației în funcție de grupele principale. Acestea pot fi identificate cu grupuri de statut ocupațional, descrise în diferite teorii ale stratificării sociale sau straturilor sociale la alți autori (Veres, 2003b).

Tabelul 5. Distribuția populației active în funcție de categorii principale de ocupații, 2002

Categorii de ocupații	Cifre absolute	Procente
Conducători de vârf și legislatori	343 015	4,0
Ocupații intelectuale și științifice	725 730	8,2
Tehnicienii, maiștri și asimilați	861 546	9,7
Funcționari administrativi	415 190	4,7
Lucrători operativi în servicii, comerț și asimilați	757 628	8,6
Agricultori și lucrători calificați în agricultură, silvicultură și pescuit	1 974 359	22,4
Lucrători calificați și meșteșugari	1 801 411	20,4
Operatori la instalații și mașini	864 474	9,8
Asamblori de mașini, echipamente	659 587	7,5
Alte produse	4 144	0,1
Ocupație nedeclarată	23 206	0,3
În căurarea primului loc de muncă	384 541	4,3
Total	8 851 831	100

Conform datelor din tabelul de mai sus, stratificarea pe ocupații a populației s-a schimbat mult în ultimul deceniu în România. Ponderea conducătorilor a crescut: dacă în 1992 ponderea conducătorilor și a legiuitorilor era de circa 1,5 la sută în 2002, ponderea lor a crescut la 4 la sută. În spatele acestui fenomen se ascunde sistemul instituțional democratic central și local descentralizat, care s-a construit

treptat, deoarece situația din 1992 a „moștenit”, într-o oarecare măsură, și particularitățile structurii sociale din 1989, când țara a fost condusă de un grup foarte restrâns de persoane – cel puțin în 1992, compoziția și mărimea elitei este mai apropiată de cea din 1989, decât de cea din 2002. Ponderea intelectualilor și a celor încadrați în domeniul științelor a crescut în mod considerabil, de la 5,9 la sută la 8,2

la sută, ceea ce a fost posibil datorită dezvoltării învățământului superior. (Acest proces de dezvoltare îl putem denumi creșterea numărului de „statusuri goale” în cadrul elitei.) Un fenomen asemănător a avut loc cu câțiva ani în urmă în alte țări est-europene. Conform cuplului Szelényi, creșterea numerică a statuturilor-elită a fost cea mai importantă în Ungaria și Polonia, fapt pe care îl explică prin extinderea sistemului de instituții politice și al societății civile (Szelényi, Szelényi, 1996). Pe lângă acestea, Róbert Péter demonstrează că privatizarea a sporit considerabil numărul „statuturilor goale” și în cadrul elitei (Róbert, 2000, 121). A crescut și ponderea celor cu ocupații din clasa de mijloc, astfel ponderea lucrătorilor din domeniul serviciilor și comerț a crescut de la 5 la sută la 8,6 la sută, procent foarte scăzut în comparație europeană. A scăzut considerabil însă ponderea diferitelor categorii de muncitori: numărul mecanicilor, de la 15,3 la sută la 9,8 la sută, a muncitorilor calificați și a micilor meseriași, de la 27 la sută la 20 la sută, deși în cadrul acestei categorii ponderea micilor meseriași a crescut. A crescut ponderea agricultorilor, de la 18,5 la sută la 22,4 la sută, ceea ce

este o consecință negativă a schimbării de regim, deoarece o parte dintre șomerii de durată, proveniți din industrie s-au „ruralizat” și, întorcându-se la modul de viață al părinților, au revenit în agricultură, dar veniturile lor, de regulă, rămân în urma celor care se pot câștiga în industrie, astfel putem considera că suntem în prezența unei strategii de supraviețuire (vezi Csedő, Ercsei, Geambașu, Pásztor, 2003). Ponderea muncitorilor necalificați poate fi considerată în continuare relativ ridicată (7,5%), categoria fiind rezultatul industrializării puternice din perioada comunismului, când, datorită migrației oraș-sat, am fost martorii afluxului spre industrie a unui segment important din populație, unde au fost încadrați ca muncitori necalificați.

Scăderea veniturilor din salarii și a puterii de cumpărare a acestora pot fi considerate consecințe negative ale transformării structurii sociale din România. Paralel, se poate observa diferențierea veniturilor ca fenomen distinct. Deși nu dispunem de date privind veniturile medii în funcție de statut profesional, cele ale angajaților din sectoarele economiei naționale indică foarte bine această diferențiere:

Tabelul 6. Venituri (salarii) medii lunare, în funcție de sectoarele economiei naționale, 2003, 2005, România*

Ramuri economice	Venit mediu brut (\$)	Venit mediu net (\$)	Venit mediu net (\$)	Venit mediu net (\$)
	2003 sept.	2003 sept.	2005 feb.	2005 feb.
Agricultură, silvicultură, vânătoare, piscicultură	132,1	102,5	216,9	171,0
Industria extractivă	400,5	276,3	452,3	344,8
Industria prelucrătoare	178,7	131,9	272,6	214,3
Energie electrică și termică, gaze și apă	298,4	211,5	448,0	344,1
Construcții	186,7	137,3	261,1	202,6
Comerț și reparații-service	168,2	120,5	256,6	197,8
Poștă și telecomunicații	390,4	255,7	595,9	446,2
Intermedieri financiare, bănci	606,0	376,3	1065,0	793,5

Ramuri economice	Venit mediu brut (\$)	Venit mediu net (\$)	Venit mediu net (\$)	Venit mediu net (\$)
	2003 sept.	2003 sept.	2005 feb.	2005 feb.
Informatică și cercetare-dezvoltare	320,6	233,4	465,5	356,2
Administrație publică și apărare ; asigurări sociale din sistemul public	277,8	192,6	477,6	361,0
Învățământ	187,1	135,6	352,8	264,1
Sănătate și asistență socială	161,3	121,3	311,5	241,6
Total economie	205,3	148,1	318,4	245,4

* Valori calculate la cursul BNR la sfârșitul lunii, septembrie 2003 : 1 \$=32 952 lei și în februarie 2005 : 1 \$=27 453 lei.

Sursă : www.ins.ro

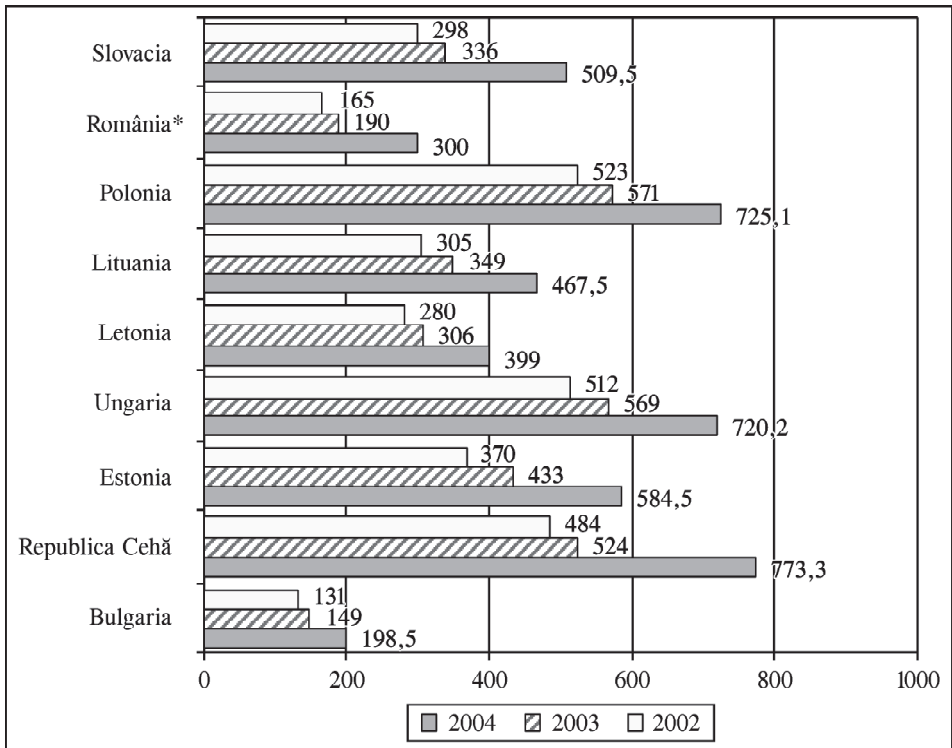
Venitul mediu net în septembrie 2003 este de 4 881 000 lei, adică de 148,1 \$. Raportat la acesta, cei mai slab plătiți sunt lucrătorii din agricultură (102,5 \$) și din comerț, precum și situația altor țări. Venitul lucrătorilor din sănătate este sub medie (121 \$), la fel și al celor din învățământ (135,6 \$). Cel mai mare venit mediu îl au angajații din sfera finanțelor și băncilor, cu venituri cu 3,7 ori mai mari decât lucrătorii din agricultură și 2,5 ori mai mult decât media pe economie. Aceștia sunt urmași de angajații din domeniul poștei și a telecomunicațiilor, respectiv din domeniul informaticii, dar este surprinzător că și lucrătorii din industria extractivă dispun de venituri de aproape două ori mai mari decât venitul mediu. Venitul mediu a crescut substanțial după un an și jumătate, în februarie 2005, venitul mediu brut crescând cu 55 la sută, ajungând la 318,4 \$, și cel net crescând cu 67 la sută, este de 245,4 \$. În domeniul intermediarilor financiare, venitul net a crescut cu 110 la sută, la 793,5 \$, cea ce arată că și diferențele de venit între diferite ramuri economice au crescut. De exemplu, salariul mediu net în industria prelucrătoare a crescut cu 63 la sută, iar în construcții cu „numai” 47 la sută. Putem constata, pe de o parte, o sporire a inegalităților sociale în perspectiva veniturilor,

ceea ce se întâmplă pe fondul unei creșteri economice semnificative (în România, creșterea PIB în anul 2004 a fost de 8,1%), care contribuie la creșterea generală al veniturilor, dar în mai mică parte a contribuit și slăbirea dolarului în raport cu euro, în timp ce leul românesc a început să se întărească chiar și față de euro. Conform surselor oficiale ale Institutului Național de Statistică, venitul mediu lunar în lei, în România, în cursul anului 2004, a crescut cu 20 la sută, iar în termeni reali, cu 11 la sută.

Dacă comparăm veniturile lunare brute din România, din anii 2002, 2003 și 2004 cu cele din țările candidate la UE, din Centrul și Estul Europei, se poate observa că în aceste țări veniturile medii au fost mult mai ridicate decât în România în 2002. În Cehia, Ungaria și Polonia, venitul mediu brut a fost de peste 500 \$, iar în Slovenia, venitul mediu brut a fost foarte ridicat chiar și în comparație cu celelalte țări, adică de 950 \$, valoare care se apropie deja de media țărilor membre UE cu venituri mai mici. În Țările Baltice și Slovenia, venitul brut a fost de circa 300 \$ (în Estonia a fost mai ridicat, depășind chiar 400 \$), dar datorită scăderii ratei de schimb a dolarului, acestea au crescut considerabil în primul semestru al anului 2003. În România, venitul mediu brut se apropia

în 2003, de 200 \$, de la 165 \$, din 2002, dar a fost semnificativ mai scăzut (mai puțin decât jumătate) decât și cel mai mic venit brut lunar din grupa prezentată a

țării care au intrat în UE în mai 2004 : 306 \$ din Letonia. În Bulgaria, venitul mediu brut a fost și a rămas considerabil mai mic decât în România (vezi graficul 5).

Graficul 5. Venituri medii brute în \$ în țările est-europene care aderă la UE, 2002-2004 (CANSTAT 1-4/2003 și site-uri web al Institutelor Naționale de Statistică)

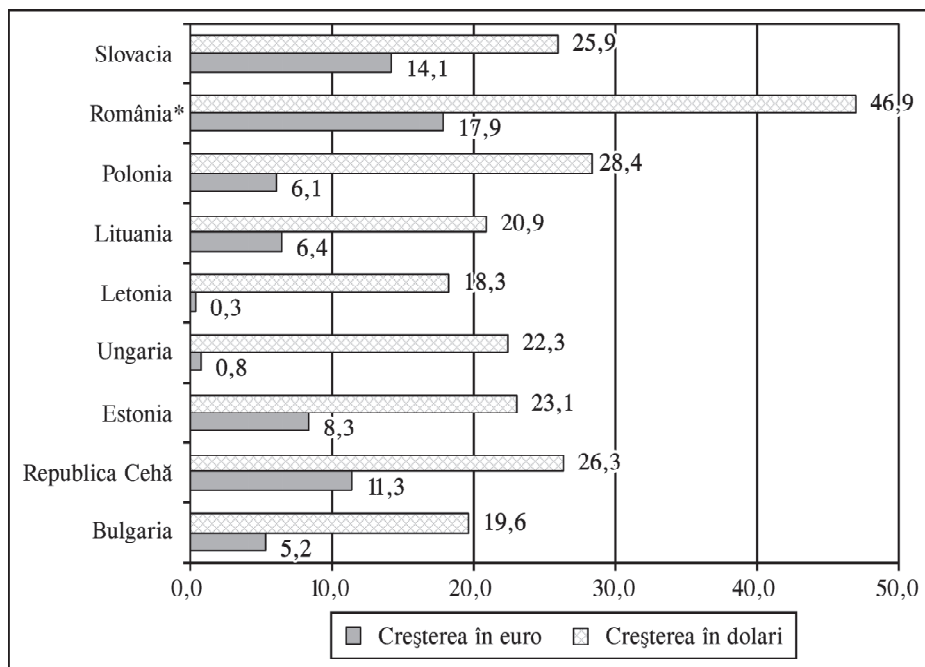
În anul 2004, în fiecare țară, veniturile în dolari au crescut semnificativ, dar parțial din cauza deprecierei dolarului față de euro, iar valutele est-europene sunt legate mai mult de euro. Putem să observăm că venitul mediu brut din România a ajuns la 300 \$ în a doua jumătate a anului 2004, când se decidea acceptarea României în UE, sumă care se apropie sau depășește salariile medii brute din unele țări candidate din anul 2002, anul încheierii negocierilor de aderare cu celelalte țări care au intrat în mai 2004 (280 \$ în Letonia,

298 \$ în Slovacia și 305 \$ în Lituania). Dar s-a diminuat diferența între România și Letonia, venitul mediu brut fiind cu numai 33 la sută mai mic, față de diferența de peste 66 la sută din 2002. În doi ani, a crescut însă diferența dintre România și Bulgaria de la 25 la peste 50 la sută.

Am calculat creșterile de salarii medii brute în dolari și în euro, între perioada primului semestru din 2003 și sfârșitul anului 2004, exprimat în procente (vezi graficul 6). Se poate observa că în România a fost creșterea cea mai mare, de 46,9 la

sută exprimată în dolari și de 17,9 la sută exprimată în euro. Numai Slovacia se apropie de aceste cifre cu 25,9 la sută creștere în dolari și de 14,1 la sută în euro, și Polonia care arată o creștere de 28,4 la sută în dolari dar de numai 6,1 în euro. Se observă că în Ungaria și în

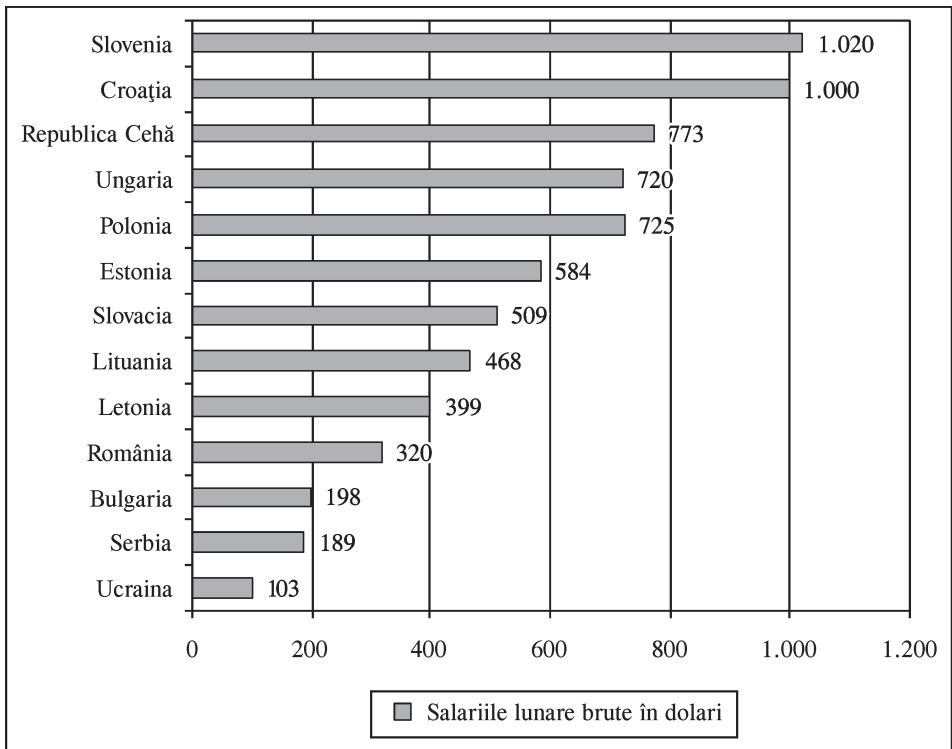
Letonia creșterea veniturilor în euro este de sub 1 la sută. Având în vedere că în această perioadă euro a fost mai stabil față de valutele naționale, creșterile în euro sunt mai aproape de creșterile reale (scăzute din rata inflației).

Graficul 6. Creșterea în procente a venitului mediu brut în țările candidate UE în 2003/2004 (CANSTAT 1-4/2003 și site-uri web al Institutelor Naționale de Statistică)

Dacă extindem comparațiile și la alte țări, care vor să adere la Uniunea Europeană (Croația, Ucraina, Serbia), putem observa diferențe mari în venitul mediu brut lunar din ultimul trimestru al anului 2004. Croația ajunge la vârful țărilor deja intrate în UE cu suma de 1000 de dolari lângă Slovenia, țările care au intrat în NATO din 1999 se situează în urmă cu venituri în jur de

700-800 \$, urmate de celelalte țări noi membre UE cu salarii brute de 400-500 \$. România are șanse bune de a se alinia, până la anul 2007, acestui din urmă grup, cu venitul mediu de 320 euro, care în prima jumătate a anului 2005 a ajuns deja la cca 350 \$. Bulgaria și țările aspirante ca Serbia sau Ucraina au salarii medii brute sub 200 \$.

Graficul 7. Venitul mediu brut din ultima parte a anului 2004 (luna de referință noiembrie) în noile țări membre și în țările candidate și aspirante la candidatură UE (CANSTAT 1-4/2003 și site-uri web al Institutelor Naționale de Statistică)

Analizând mărimea veniturilor se ivește problema puterii de cumpărare, adică ce se poate cumpăra din această sumă în diferite țări. În România, suma cheltuielilor medii lunare casnice, pe o persoană, a fost de numai 40 \$ (suma a ajuns la 90 \$ în 2004). Pe baza structurii cheltuielilor medii/gospodărie, mărimea cheltuielilor de alimentație și de întreținere indică mărimea sumei care rămâne pentru alte cheltuieli, față de care cheltuielile de întreținere și alimentație au prioritate. În Bulgaria, cheltuielile de alimentație reprezintă 40 la sută din cheltuielile gospodărești. Cu 35,9 la sută, România intră în aceeași categorie ca și Ungaria și Letonia, unde 31-34 la sută din cheltuieli sunt destinate alimentației.

În celelalte țări această pondere variază între 20-30 la sută (vezi anexa 1). În România situația s-a îmbunătățit față de prima jumătate a anilor '90, deoarece în 1994 numai cheltuielile de alimentație reprezentau mai mult de 50 la sută din cheltuieli (INS, 1995). În privința cheltuielilor de întreținere, România nu face excepție, acestea reprezentând 18,7 la sută din totalul cheltuielilor. În schimb, aceste cheltuieli sunt cele mai mari în Ungaria (20,9%), în timp ce în Letonia reprezintă 14 la sută, iar în Slovenia sunt cele mai mici (11,7%). În totalitate, deși suma din care populația se poate gospodări este mult mai mică, în România, cheltuielile totale de alimentație și de întreținere se situează

cam la același nivel cu cele din Ungaria (54,1%, respectiv 54,6%), dar cu excepția Bulgariei și Lituaniei sunt considerabil mai mari decât în celelalte țări care aderă la UE.

În cele ce urmează vom analiza în ce măsură este România afectată de șomaj, iar în cadrul acesteia de șomajul în rândul tinerilor, față de țările care se află înaintea

noastră în procesul aderării. În privința diferiților indicatori statistici, România poate fi inclusă mai degrabă în categoria țărilor care se află într-o situație mai bună. În rândul tinerilor cu vârsta cuprinsă între 15 și 24 de ani rata șomajului este de 21 la sută, însă această rată poate fi considerată ca fiind scăzută față de rata de 40 la sută înregistrată în Polonia, Bulgaria și Slovacia.

Tabelul 7. Rata șomajului în țările din Europa Centrală și de Est

Țara	15-24 ani	25 ani și mai în vârstă
Bulgaria	36,5	15,7
Cehia	16	6,2
Estonia	17,6	9,4
Ungaria	12,6	5
Letonia	20,8	10,8
Lituania	23	12,8
Polonia	43,9	16,7
România	21,8	9,8
Slovenia	16,7	5,1
Slovacia	36,1	15,3

*Date ale recensământului, pentru celelalte țări: CANSTAT 2003/1

În rândul populației cu vârsta de peste 25 de ani, rata șomajului de 9,8 la sută este mai ridicată decât în cazul Ungariei, Cehiei sau Sloveniei, însă este considerabil mai scăzută decât în cazul celorlalte țări. Trebuie menționat totuși că în România rata relativ scăzută a șomajului se datorează și unor manevre legate de evidența datelor, cum ar fi, de exemplu, includerea casnicilor în categoria inactivilor, populația numeroasă pensionată înainte de vârsta legală a pensionării, precum și înregistrarea ca agricultori particulari a lucrătorilor din agricultură, care dispun de proprietăți foarte mici. În Polonia, de exemplu, unde ponderea lucrătorilor din agricultură este la fel de ridicată, persoanele care au proprietăți mici sunt înregistrate ca șomeri, adică este avută în vedere posibilitatea ca acestea să se poată declara ca aparținând

oricărei dintre categoriile amintite. Ca urmare, rata șomajului din Polonia este mai ridicată ca cea din România, însă Polonia a obținut un calificativ „mai bun” în ceea ce privește ponderea lucrătorilor din agricultură și, astfel, structura forței de muncă din această țară arată mai „modernă”. Se poate vedea că problemele legate de forța de muncă și de structură a ocupațiilor pot fi prezentate în mai multe feluri de către autorități, dar problemele sociale reale nu dispar datorită acestora, nu se rezolvă astfel.

Concluzionând cele de mai sus, se poate afirma că în România, în 2002, tranziția spre economia de piață a avut ca rezultat schimbări de structură semnificative. O parte dintre schimbări însă au creat probleme sociale serioase, fiind transferate dintr-un domeniu în celălalt,

ca de exemplu, din industrie în agricultură, iar sectorul serviciilor nu s-a dezvoltat suficient, rămânând mult sub media țărilor intrate în UE, în 2004. Stratificarea ocupațională și distribuția populației active în funcție de sectoare ale economiei naționale reflectă tranziția la economia de piață, mai ales în diminuarea stratului muncitorilor din industrie. Procesul diferă față de țările cu economii „postindustriale”, respectiv se deosebește și de majoritatea țărilor din Europa de Est aflate în tranziție, în ceea ce privește ponderea lucrătorilor din agricultură. În ceea ce privește situația veniturilor medii, deși rămâne în urmă față de țările recent intrate în UE (la

valori curente în dolari), pe baza creșterii economice semnificative și a reformelor implementate din ultimii ani, se observă o creștere extraordinară a veniturilor medii, mai mare decât în toate celelalte țări din zonă. În același timp, acest proces are și un efect secundar, veniturile cresc neuniform, crescând și inegalitățile sociale între conducători și lucrătorii din bănci și muncitorii din industrie și construcții.

Pe baza structurii cheltuielilor gospodărești a populației și a creșterii ratei șomajului, diferențele nu sunt semnificative între România și grupa țărilor care au aderat la UE în 2004.

Bibliografie

- Berevoescu, I., Chiribucă, D., Comșa, M., Grigorescu, N., Lăzăroi, A., Lăzăroi, S., Pană M., Pop, L. și Stănculescu, S.M. (1999). *Fețele schimbării*. București: Editura Nemira.
- Cărțână, C. (2000). Mobilitate socială în România. Aspecte cantitative și calitative la nivel național și în profil teritorial, *Sociologie Românească*, 1, pp. 105-124.
- Csedő, K., Ercsei, K., Geambașu R. și Pásztor, G. (2003). A kolozsvári elsőgenerációs városiakok [Clujeni de prima generație, limba maghiară], *Erdélyi Társadalom*, 2, Cluj-Napoca.
- Dumitru, F. (coord.). (1995). *Clasificarea ocupațiilor din România*. București: Editura Tehnică.
- Eyal, G., Szelényi, I. și Townsley, E. (2001). *Capitalism fără capitaliști*. București: Editura Omega.
- Harcza I., Kovách I. și Szelényi I. (1994). A posztoszocialista átalakulási válság a mezőgazdaságban és a falusi társadalomban, *Szociológiai Szemle*, Budapest, 3, 15-44.
- Kolosi, Tamás. (2000). *A terhes babapiskóta*. Budapest: Editura Osiris.
- Róbert, Péter. (1997). Foglalkozási osztályszerkezet: elméleti és módszertani problémák. *Szociológiai Szemle*, 2, Budapest.
- Róbert, Péter. (2000). Társadalmi mobilitás – a tények és a vélemények tükrében, Budapest: Editura Századvég.
- Szelényi I. și Szelényi Szonja. (1996). Elitcirkuláció vagy elitreprodukció. În Andorka R.—Kolosi T.Vukovich Gy. (coord.). *Társadalmi riport*, Budapest.
- Varga, E. Árpád. (1998). Fejezetek a jelenkori Erdély népesedéstörténetéből, *Püski*, Budapest.
- Veres, Valér. (2003a). Erdély természetes szaporodási folyamatai Európai kontextusban az ezredfordulón, *Korunk*, 1.
- Veres, Valér. (2003b). A társadalmi struktúra etnikai sajátosságai a posztoszocialista Erdélyben, *Erdélyi Társadalom*, 1, Cluj.
- www.insse.ro. Institutul Național de Statistică, București.
- CANSTAT 1-4/2003. Institutul Național de Statistică, București.
- INS(1995). Anuar Statistic Internațional 1995, Comisia Națională de Statistică, București.

Abstract

This study analyze the transformation of the economic structure and the labor force from Romania in transition period in Central and East European context, starting with the statement that the transition from the planned state-economy to the free market economy caused main structural changes in labor force, the number of the employees in the industry decreased and increased those who worked in the services and in primarily sector (agriculture), as a Romanian specificity.

Based on empirical analyses, it can be figured out that in last few years the occupational structure and the average incomes increased faster in Romania than in neighboring new EU member countries. In the same time, the inequalities in the monthly incomes between the employees form the different economic sectors had increased in the last years of the transition period from Romania.

The empirical sources of the paper came for the official statistics produced by National Institute of Statistics from Romania, the CANSTAT Statistical Bulletin 2000-2003 series, regional or national surveys about the living standards.

Primit la redacție : noiembrie 2005

Anexă

Țări	Suma (\$)	Alimente	Băuturi	Haine	Cheltuieli de locuință	Igienă	Sănătate	Transport	Comunicare	Recreere, cultură	Educație
Bulgaria	50	39,7	4,4	4,7	16,9	3,9	5,3	6,7	5,5	3,7	0,6
Cehia	205	22,2	3,1	6,5	19,8	6,9	1,8	10	4	10,5	0,6
Estonia	139	27,8	3,9	6,6	16,9	6,6	2,8	8,2	5,9	7,2	3
Ungaria	171	33,2	4,1	5,7	20,9	4,1	5,9	9,8	5,8	4,7	1,8
Letonia	137	31,2	3,6	7,3	14	4,7	3,4	10,3	6,4	6,9	1,5
Lituania	96	34,1	4,2	7	16,2	5,2	5,4	7,8	6	4,6	0,7
Polonia	153	29,5	3	5,2	19,9	5	4,5	8,5	4,5	6,4	1,6
România	39	35,9	7,5	7,8	18,7	4,1	3,6	7,1	5,2	4,8	0,9
Slovenia	352	20,3	2	9,4	11,7	7,8	2	15,7	3,2	10,5	1,2
Slovacia	143	24,2	2,8	7,7	16	5,3	1,7	8,1	3,6	7,4	0,5

1. Structura cheltuielilor medii ale gospodăriilor exprimate în bani și în procente din țările Est-europene candidate, 2002, Ancheta Bugetelor de Familie - ABF

Sursă: CANSTAT, 1/2003

2. Evoluția câștigului salarial mediu brut în lei, 2004/2005

	Mii lei			Luna corespunzătoare din anul precedent=100		
	Nov. 2004	Dec. 2004	Ian. 2005	Nov. 2004 -%-	Dec. 2004 -%-	Ian. 2005 -%-
Total țară	8 677,8	9 733,5	9 514,7	123,6	120,6	118,8
din care :						
Agricultură, vânătoare și servicii anexe	5 511,7	5 772,3	6 328,7	123,1	121,7	122,0
Industrie	8 274,8	9 134,3	8 378,5	124,0	122,0	119,1
Construcții	7 134,0	7 797,3	7 174,6	114,7	110,5	123,0
Comerț cu ridicata și cu amănuntul ; repararea autovehiculelor, motocicletelor și a bunurilor personale și de uz gospodăresc	7 679,0	8 563,7	6 950,3	137,8	127,5	112,1
Hoteluri și restaurante	5 060,3	5 478,1	5 776,7	107,7	101,1	122,0
Transport și depozitare	10 334,9	12 174,4	10 198,2	117,1	117,5	114,3
Poștă și telecomunicații	14 430,2	19 556,9	15 097,6	120,7	108,5	89,9
Intermedieri financiare	23 769,9	33 897,4	23 225,0	122,0	121,5	120,3
Tranzacții imobiliare, închirieri ; activități de servicii prestate în principal întreprinderilor	9 065,8	10 041,8	9 070,0	109,6	107,4	107,9
Administrație publică și apărare ; asigurări sociale din sistemul public	13 223,8	14 700,2	18 864,9	122,2	122,4	123,8
Învățământ	9 631,7	9 837,3	14 360,6	136,3	138,7	128,9
Sănătate și asistență socială	7 173,6	7 479,6	9 633,7	116,4	113,0	131,9

Sursă: Institutul Național de Statistică (www.insse.ro)